

Syndrom zavrženého/odcizeného rodiče/dítěte z pohledu různých oblastí psychologické praxe

Dne 5. září 2005 se konala v Praze pracovní schůzka k tématu, které se objevuje velmi často u rozvodových kauz. Cílem schůzky bylo vyjasnit pojmosloví, diskutovat, jak se projevuje v praxi a jaké mohou být nástroje v zacházení s tímto jevem.

Zúčastnili se (v abecedním pořadí):

PhDr. Bohumila Baštecká (AMRP); PhDr. Eduard Bakalář
PhDr. Petr Goldmann (As. klin. psychologů); PhDr. Hana Junová (EFPA SCE za ČR)
PhDr. Vladka Houšťová (As. poradenských psychologů, Brno),
Mgr. Jan Lukány (Poradna pro rodinu, Praha 5),
JUDr. Hana Nová (Obvodní soud, Praha 8),
MUDr. Šárka Poupětová (Poradna pro rodinu, Praha 5),
PhDr. Jana Procházková (ČMPS), PhDr. Jaroslav Šturma (ČMPS),
PhDr. Hana Žáčková (As. soukromých poradenských pracovníků).

Propagátorem pojmu syndrom zavrženého rodiče je PhDr. Eduard Bakalář. V r. 1996 přeložil dva anglické texty psychologa Gardnera, kde se vyskytuje pojem alienate, jehož překlad je možný více způsoby. Verze překladu slova jako „odcizení“ je mírnější než „zavržení“. Je nutné mít na zřeteli i emoční složku, která silně provází tento syndrom a jeho název by ji měl obsahovat. „Rodič je zavržený, ale dítě je odcizené“. Další pojmy vyskytující se v této problematice jsou: programující rodič, odmítaný rodič. Gardnerův popis charakteristik se dá najít i v rámci mnoha odkazů na internetu pod názvem PAS, snahou Gardnera je připojit PAS k DSM. Otázkou je i možnost trestnost jednání vedoucího k tomuto syndromu.

Iniciativa zabývat se tímto syndromem vyšla u nás aktuálně ze strany soudů, kde se uvažovalo o soudních znalcích, kteří by měli na starosti pouze problematiku PAS. Byla oslovena Asociace klinických psychologů, jejíž zástupci však dávají přednost osobnosti znalce, který by byl schopen pracovat se širší problematikou týrání dítěte. Vytvořením takto úzce profilované složky (pouze PAS) by mohlo dojít k vytržení ze širších souvislostí problému. Všichni debatující na této schůzce se shodli na tom, že znalec by se měl orientovat v celé oblasti dětské psychologie a psychologie rodiny. Diskuse vyústila ve shodné stanovisko, že není dostačující „hledět jen na zájmy dítěte, protože ono je ten důvod, kvůli kterému to děláme, ale že by se měla brát vždy v úvahu celá rodina jako systém“. V současné době je v MKN pouze syndrom týraného dítěte (CAN), a to jako Z-kód.

Způsob práce s tímto syndromem řeší MUDr. Šárka Poupětová a Mgr. Jan Lukány v poradně pro rodinu více jak rok. V rámci terapeutické dvojice se syndromem setkávají často u rodin s těžkou rozvodovou a porozvodovou situací. Využívají prvky psychodynamické a systemické rodinné terapie. Ve terminologii se jim osvědčil termín „odcizený v rodině“, „odcizený rodič“ a „kopírovaný rodič“ spíše než programující, protože původní terminologii vnímali rodiče jako odsuzující a znemožňovala rychlejší spolupráci. Míra ochoty rodičů spolupracovat se stala měřítkem pro diagnostiku syndromu v tomto zařízení. S rodiči se zprostředkovává podporované setkávání, asistovaný styk.

Z kasuistiky, kterou oba terapeuti přinesli, vyplývala tematika: úzkost u rodiče. Termín „odcizuje“ ohrožoval oba rodiče, matka byla obviňovaná z programování, u otce se dala vysledovat problematika týrání, u obou se projevovala bezmoc, nepřijetí odpovědnosti za své chování. Proto oba poradci dospěli k názoru, že diagnostická kritéria podporují válku mezi rodiči a není dle nich užitečné postupovat!

Práce v rámci krajského měřítka je nutná ve 4 oblastech: nahoře pyramidy je RODINA, která se opírá o PORADNU, ORGÁNY SOCIÁLNÍ PÉČE a SOUDY.

JUDr. Hana Nová uvedla skutečnost, že soudy cítí nutnost spolupráce s odborníkem, snaží se o navázání kontaktu. Ptá se: „Kde by se mělo uskutečňovat podporované setkávání rodičů, když je například identifikovaný pachatel?“ Metodika by se měla šířit po síti poraden. Jako vzor práce soudů v této oblasti vidí dr. Nová v rakouském systému. U formulace rozsudku je navíc velice důležité, jak je zformulován, aby neznemožnil spolupráci s rodinou. Je výhodné oba rodiče ocenit.

PhDr. Hana Drábková připomněla svůj článek o „zpracovávání dítěte“, který již před 35 lety stanovil šestistupňovou škálu podle závažnosti stavu. Na konci kontinua je už zločinný způsob, který by mohl odpovídat syndromu PAS („odcizený“ - bez emocí, „syndrom odmítaného rodiče“ - silné emoce).

„Zavržení je týrání, ale nemusí být vždy.“ Je dobré označit pachatele? Je správná hrozba odebrání dítěte, nebo svěření do péče jiné osoby? Diskuse vedla k názoru, že změna výchovy je problém, ne jen účinná hrozba. Důležitá v této věci je komunikace všech zmíněných 4 složek. Co otázka reintegračních center?

Souhrn:

- Jak vnímat pojem: syndrom zavrženého/odcizeného rodiče?
- Výhodnější pro praxi je používání méně odsuzující terminologie - „odcizený v rodině“, „kopírující rodič“
- Specialista pro tuto problematiku by se měl dobře orientovat ve spektru systemické a rodinné tematiky, ne se čistě zaměřit jen na oblast PAS.
- Pro účinnou práci s rodinou je nutné pracovat týmově se 4 složkami: rodina, sociální odbor, soudy, poradna.
- Bylo by vhodné šířit způsob práce Š. Poupětové a J. Lukányho.
- Syndrom se jeví více jako kontinuum. Spíše jde o problém systému, než problém individuální.
- Do budoucna vyvstala otázka reintegračních center.

Zpracovala: Jana Kahánková, Jindřiška Kotrlová.